

Stjepan Pavlović

Stvaranje nacionalnog jezika i formiranje nacije – primjer Francuske

Na području rasprostiranja današnjih nacionalnih jezika u srednjem su se vijeku rasprostirali tzv. vernakulari – pučki jezici. Govornici pučkih jezika (niži društveni slojevi) na različitim krajevima srednjovjekovnih kraljevstava ili nekih drugih teritorijalno-administrativnih oblasti često su se teško ili nikako razumjeli, ako su ikada za svoga života uopće i stupili u bilo kakav kontakt. Pripadnicima viših društvenih slojeva horizont komunikabilnosti bio je daleko širi ukoliko su vladali nekim od administrativnih jezika, npr. jezikom pojedinog kraljevstva, a potpuno otvoren ukoliko su vladali latinskim – 'linguom francom' srednjovjekovne Europe. U procesima koje donosi modernizacija, jedan od jezika korištenih na području određene države biva uzdignut na razinu službenog nacionalnog standardnog jezika i putem obrazovnog sustava, tiska i tržišta rada nametnut svim stanovnicima države neovisno o društvenom sloju kojem pripadaju. Opisani proces standardizacije jezika doprinosi apstraktnom osjećaju nacionalnog zajedništva među ljudima koji do tog trenutka nisu bili jezično heterogena zajednica ili su to bili u puno manjoj mjeri nego danas. Paradigmatički je primjer takvog procesa jezična (ujedno i nacionalna) unifikacija koja stupa na snagu u Francuskoj tijekom i nakon Francuske revolucije, kada jezik društvenih skupina koje su iznjedrile Revoluciju biva prometnut u standardni jezik čitave nacije. Novi jezik kao takav nije bio samo puko sredstvo komunikacije, nego je u samu 'bit jezika' ugrađena i nacija.

1. Uvod

Nacionalni jezici u javnom diskursu često su percipirani kao nešto što postoji oduvijek, kao nešto što je postojalo i prije nastanka nacionalne države. Većina suvremenih teoretičara nacije načelno se slaže da je proces nastanka nacionalnih država usko povezan s nastankom njima odgovarajućih nacionalnih jezika. Naime, na području rasprostiranja današnjih nacionalnih jezika u srednjem vijeku rasprostirali su se tzv. vernakulari. Proces transformacije iz vernakulara u nacionalne jezike nije se dogodio preko noći, baš kao što to nije slučaj ni s procesom transformacije srednjovjekovnih etnija u nacionalne zajednice. Cilj rada je na primjeru Francuske prikazati navedeni proces. Pri tome će rad pretežito konzultirati Benedicta Andersona i Erica Hobsbawma u pitanjima

vezanima za općenitiji povijesni odnos jezika i nacije, a Pierrea Bourdiea u konkretnom pitanju odnosa jezika i nacije u francuskom slučaju. Postoje mnoge metodološke specifičnosti u pristupu trojice autora, ali načelno se slažu u jednome – kategorije nacije i nacionalnog jezika javljaju se istovremeno u procesima koje donosi modernizam, pa će rad navedene kategorije tumačiti u tom ključu.

2. Jezik prije uspostave nacionalnih država

Nema sumnje da su se tijekom povijesti pojedinci unutar skupina poistovjećivali na temelju jezične sličnosti te uspostavljali razliku prema drugim ljudskim skupinama na temelju nerazumijevanja; mit o Kuli babilonskoj jedan je od ranijih utjelovljenja takve spoznaje, biblijska anegdota o prepoznavanju neprijatelja prema izgovoru riječi *šiboleth*, grčki naziv *barbaroi* za nerazumljiva plemena ili slavenski „nijemci“ samo su neki od primjera ranog ljudskog spoznavanja jezične barijere. Međutim, u predmodernom¹ razdoblju ne možemo govoriti o postojanju nacionalnih jezika, s izuzetkom onih književnih ili administrativnih idioma kojima se pisalo, ili koji su smišljeni ili adaptirani za usmenu uporabu, bilo kao *lingua franca* na kojem mogu komunicirati govornici dijalekata, bilo - i to je možda bliže njihovoj svrsi - kao idiomi koji prelaze granice dijalekata za obraćanje puku, npr. propovjednika ili recitatora pjesama koje su zajedničke širem kulturnom području. Materinski jezik nepismenih pripadnika zajednice nipošto se ne može nazivati nacionalni jezikom, što dakako ne isključuje pučku identifikaciju s jezikom ondokone skupinom srodnih dijalekata, kao ni mogućnost ukorijenjenja kasnijih nacionalizama u eventualnim pučkim protonacionalizmima (Hobsbawm, 1990: 58-59).

Politika, umjetnost i znanost u srednjem vijeku odvijale se uglavnom na latinskome jeziku. Svi oni koji

1 U opreci prema „modernom“: u ovom užem smislu svodi se na shvaćanje o vremenski ograničenim uvjetima formiranja etničkog i nacionalnog identiteta, što se poklapa s procesom industrijalizacije koji dovodi do povećane pokretljivost stanovništva te masovnog opismenijavanja i obrazovanja na osnovi čega se uspostavlja jedinstveni nacionalni jezik i, premda ne u svim sredinama, jedinstveni politički poredak u smislu nacije-države (Katunarić, 2003: 182).

latinskim nisu vladali, a to je većina stanovništva, govorili su pučkim jezicima – vernakularima. Benedict Anderson (1990) tvrdi da su golemu ulogu u postupnom detroniziranju latinskog imali pojava tiskarskog stroja u kombinaciji s kapitalizmom.² Naime, rani nakladnici su, nakon inicijalnog zasićenja tržišta relativno malobrojnih poznavatelja latinskog, odlučili da se više knjiga tiska na pučkom jeziku. Pored toga, navodi i protestantske reformatorske pokrete koji su iskoristili „masmedijski“ potencijal tiskarskog stroja za širenje svojih ideja upravo na pučkom jeziku, a nasuprot latinštini katoličke obnove: „Savez između protestantizma i tiskarskog kapitalizma, koristeći jeftina popularna izdanja, brzo je stvorio novu, široku čitalačku publiku – i to ponajviše među trgovcima i ženama, koji su slabo ili nikako poznavali latinski – ujedno ih pridobivajući i za svoje političko-vjerske ciljeve. Neizbježno, nije samo Crkva potresena do temelja. Isti je potres stvorio i prve europske nedinastičke, negradske države, u obliku Nizozemske Republike i Commonwealtha puritanaca“ (Anderson, 1990: 44). Međutim, i prije pojave nacionalizma europske dinastije su za državni jezik počele koristiti nelatinske vernakulare, nacionalne države nadovezale su se na taj proces. (Katunarić, 2003: 222).

Instrumentalizacija pojedinih vernakulara u administrativnoj službi i centralističkoj politici zapadnoeuropskih apsolutističkih vladara kao pojava inicijalno nije imala „namjeru“ suzbijanja latinskog, ali postupno tome počinje doprinositi (Anderson, 1990: 45). U Francuskoj je prije Revolucije tekao proces jezične unifikacije u okviru procesa izgradnje monarhističke države. Već tada je uočen utjecaj koji je u središnjim pokrajinama sjevernofrancuskih oblasti počeo imati jezik pariških obrazovanih krugova, na izvjestan način kodificiran u pismenoj komunikaciji. Istovremeno lokalni dijalekti gube na ugledu, o čemu svjedoči i naziv za lokalne govore – *patois*, koji je isprva značio „nerazumljiv jezik“, da bi promijenio značenje u „iskvaren i sirov jezik, kakvim govori prosti puk“. Nešto je drugačija situacija na područjima rasprostiranja provansalskog jezika, gdje se situacija razvijala u pravcu dvojezičnosti. Pariški je dijalekt potisnuo provansalske dijalekte u domeni administracije, ali ne potpuno, a u usmenoj domeni omjeri su i dalje uvelike bili na strani provansalskih dijalekata (Bourdieu, 1992: 26). „Mogli bismo ovako sažeti zaključke koji proizlaze iz onoga što je dosad rečeno: utjecaj kapitalizma, tiskarske tehnologije i neumitne raznovrsnosti ljudskog jezika omogućilo je stvaranje novog oblika smišljene zajednice,

2 „Kažem 'Ništa nije toliko pogodovalo... kao kapitalizam s razlogom. (...) Vrijedno je podsjetiti se u vezi s time da, iako je tisak izumljen u Kini, možda čak 500 godina prije njegove pojave u Europi, ondje nije imao većeg – a kamoli revolucionarnog – utjecaja, upravo zbog nepostojanja kapitalizma“ (Anderson, 1990: 48).

koja je svojom osnovnom morfologijom postavila scenu za suvremenu naciju“ (Anderson, 1990: 49).

3. Jezik, moć, nacija

Kao što je iz nekoliko navedenih primjera vidljivo, jezične promjene simptom su, u najmanju ruku, daleko širih društveno-političkih procesa. Kada je riječ o definiranju ljudskog jezika, lingvistička teza koja ga smatra tek pukim sredstvom komunikacije u posljednjih nekoliko desetljeća uglavnom je napuštena, kako u lingvističkoj zajednici, tako i u drugim područjima koje se bave fenomenom jezika, poput sociologije ili filozofije. Bourdieu (1992) tvrdi da je jezik kao sustav znakova uvijek istovremeno „uronjen“ u specifični društveni kontekst, odnosno da „jezične razmjene, ti komunikacijski odnosi *par excellence*, predstavljaju također i odnose simboličke moći u kojima se realiziraju odnosi snaga između sugovornika odnosno između njihovih grupa“ (Bourdieu, 1992: 13-14). U tom smislu u svaki govorni čin utkan je cijeli niz podataka te on biva pušten u opticaj na jezično tj. društveno tržište i vrednovan od strane drugih sudionika (Bourdieu, 1992: 14-15). Bourdieu kritizira saussureovski model opisa jezika kao sustava znakova jer takav model ostaje slijep za društvene, ekonomske i političke procese koji su upravo doveli do toga da određeni jezik (sustav znakova) u nekom trenutku i na nekom prostoru bude od strane svojih govornika prepoznat ili im pak nametnut³ kao *legitimni jezik*⁴ (Bourdieu, 1992: 23).

Što se pak službenog ili standardnog jezika tiče, Bourdieu ga smatra legitimnim jezikom usko povezanim s državom: „Uvjeti konstituiranja jedinstvenog jezičnog tržišta, kojim dominira službeni jezik, stvaraju se u procesu konstituiranja države: obavezan u službenim prilikama

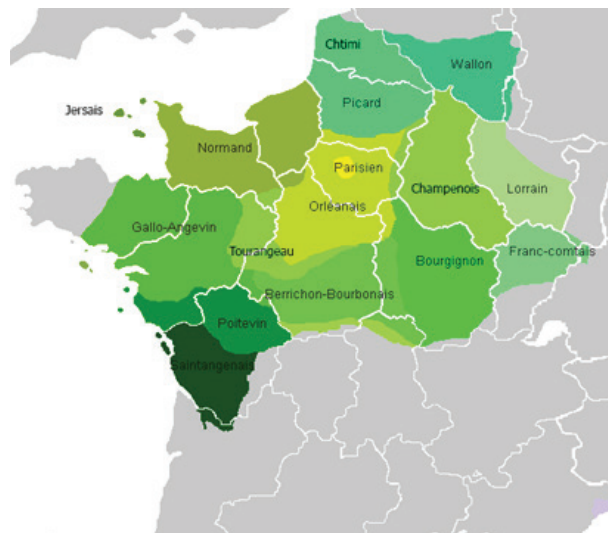
3 Kada Bourdieu koristi izraze poput „nametanje“, „prisila“, „jezično nasilje“, „jezična dominacija“ i sl., oni se ne odnose nužno i isključivo na eksplicitno i agresivno nametanje volje, nego i na suptilnije mehanizme kojima podčinjeni pristaje na jezičnu dominaciju: „I tako se javni oblici dominacije koji su u uzajamnoj vezi s unifikacijom tržišta ostvaruju tek posredstvom cijelog niza specifičnih institucija i mehanizama, a jezična politika u užem smislu, pa čak i izričite intervencije grupa pritisaka, samo su najpovršniji vid tih institucija i mehanizama“ (Bourdieu, 1992: 31). O nečem sličnom piše i Anderson: „Valja još samo istaknuti da su, u začetku, fiksiranje tiskanih jezika i razlike u njihovu položaju bili uglavnom neosvješteni procesi, koji su proistekli iz burne interakcije kapitalizma, tehnologije i raznovrsnosti ljudskog jezika. Ali, kao i mnoge druge pojave u povijesti nacionalizma, jednom kad se 'do njih došlo', postali su formalni uzori koje se oponašalo i, ondje gdje je to bilo moguće, svjesno iskorištavalo u makijavelističkom duhu“ (Anderson, 1990: 49).

4 „(...) to je onaj jezik što se unutar teritorijalnih granica te zajednice nameće svim njezinim pripadnicima kao jedini legitiman, a nameće se to kategoričnije što je službena situacija u kojoj se on upotrebljava. Kao proizvod autora koji su ovlašteni da pišu, fiksiran i kodificiran propisima gramatičara i profesora, čija je zadaća uz to da utvrljuju u glave njegovu pravilnu upotrebu, jezik je 'kod', u smislu šifre koja omogućuje uspostavljanje ekvivalencija između zvukova i značenja, ali i u smislu sustava propisa koji reguliraju jezičnu praksu.“ (Bourdieu, 1992: 24)

i u službenim prostorima (u školi, u javnim službama, u političkim institucijama itd.), taj državni jezik postaje teorijska norma prema kojoj se objektivno mjere sve jezične prakse“ (Bourdieu, 1992: 24-25).

4. Francuski – jedan jezik?

Sve do 18. stoljeća na području sjeverne Francuske postojale su, a danas također postoje, lokalne varijante sjevernofrancuskog jezika, tzv. *la langue d'oïl*. Dijalektološke karte načinjene na temelju fonoloških, morfoloških i leksikoloških analiza pokazuju da se granice pojedinih regionalnih dijalekata samo ponekad preklapaju s administrativnim ili vjeroispovjednim. To zapravo znači da ukoliko nema objedinjenja (nositelja) tih dijalekata službenim jezikom, oni postoje isključivo u svom praktičnom stanju: „sve dok se od jezika traži jedino da osigurava minimum uzajamnog sporazumijevanja prilikom (rijetkih, usotalom) susreta između susjednih sela ili regija, uopće se ne postavlja problem uzdizanja nekoga govora na razinu norme govorenja“. Potreba uzdizanja, odnosno stvaranja jednog *prosječnog jezika* ukazala se tijekom Francuske revolucije zbog nemogućnosti prevođenja dekreta na lokalne dijalekte, koji su bili neopremljeni političkim vokabularom (Bourdieu, 1992: 25-26).

Zemljovid 1. Geografska rasprostranjenost *la langue d'oïl*-a

Članovi pučkih klasa (pretežito seljaci) su komunicirali isključivo na lokalnom dijalektu, a pripadnici srednjih i viših klasa (aristokrati, trgovci, župnici, profesori, liječnici i sl.) su, budući da su vladali i lokalnim dijalektom i službenim jezikom, imali funkciju svojevrsnih „posrednika“ između centra moći i najnižih klasa. „Jezična nadmoć“ stečena u ranijem razdoblju omogućuje im politički monopol „u komuniciranju sa centralnom vlašću i s njezinim predstavnicima“ za vrijeme i nakon Revolucije (Bourdieu, 1992:26-27). „Neki su dijalekti neizbježno bili 'bliži' pojedinom tiskanom jeziku, pa su dominirali negovim završnim oblikom. Njihovi hendikepirani rođaci, iako su se još mogli asimilirati s novostvorenim jezikom, izgubili su svoj položaj, prije svega zato što nisu (ili jesu, ali s manjim uspjehom) ustrajali u stvaranju vlastitog tiskanog oblika.“ (Anderson, 1990: 48).

Suzbijanjem lokalnih dijalekata novi jezik Revolucije čini puno više od pukog etatičkog ujedinjavanja jezično različitih dijelova države i omogućavanja komunikacije na relaciji centar — pokrajine. Tim činom Revolucija proizvodi novog revolucionarnog čovjeka i misao: „Reformirati jezik, očistiti ga od upotreba vezanih uz staro društvo i nametnuti ga zatim tako očišćena i moralno pročišćena“ (Bourdieu, 1992:27). Iz navedenoga proizlazi, a kako Hobsbawm i tvrdi, da su nacionalni jezici „poluumjetne tvorevine: Upravo su suprotno od onoga što nacionalna mitologija smatra da jesu, a to je primordijalni temelj nacionalne kulture i izvor nacionalnog duha. Obično su to rezultati pokušaja da se stvori standardizirani idiom iz mnoštva idioma kojima ljudi zaista i govore, koji se od tada nadalje degradiraju u dijalekte, a glavni je problem pri njihovom kontruiranju obično odabir

dijalekta koji će poslužiti kao baza za standardizirani i homogenizirani jezik. Kasniji problemi oko standardizacije i homogenizacije nacionalne gramatike i pravopisa, i dodavanja novih elemenata rječniku, sekundarni su“ (Hobsbawm, 1990: 60). Sukob „jezika Revolucije“ i seljačkih *patoisa* nije stoga samo sukob između različitih jezika kao sustava znakova kojima bi se društvo i svijet promatrali jednako, samo na jeziku koji nešto drugačije zvuči; „radi se o borbi za moć nad simbolima, borbi u kojoj je ulog formiranje i re-formiranje mentalnih struktura. Ukratko, nije riječ samo o komunikaciji nego i o nametanju jednog novog autoritativnog diskursa, s njegovim novim političkim rječnikom, s njegovim terminima obraćanja i referencije, s njegovim metaforama i eufemizmima i s predodžbom o društvu kakvu on implicira i kakva se — zbog toga što je vezana uz nove interese novih društvenih grupa — ne može iskazati lokalnim govorima oblikovanim pod utjecajem upotreba vezanih uz specifične interese seljačkih grupa“ (Bourdieu, 1992: 27-28).

5. Tisak, obrazovni sustav i tržište

Masovni tisak, osim što je doprinio dezintegraciji latinskog, izvršio je svojevršno okrupnjavanje jezika; broj tiskanih jezika bio daleko manji od broja vernakulara koji su se u svakodnevici govorili. Time je preko tiskanih medija uspostavljena komunikacija između ljudi i područja unutar nacionalnih granica koji su se do tog trenutka slabo ili gotovo nikako razumijevali, ali i uopće komunicirali: „U tom su procesu postupno postajali svjesni stotina tisuća, ili čak milijuna ljudi svog jezičnog područja, a i toga da tom području pripada ‘samo tih’ stotinu, ili tisuću, ili milijun ljudi. Ti sučitatelji, povezani jedni s drugima putem tiska, sačinjavali su u svojoj sekularnoj, pojedinačnoj, vidljivoj nevidljivosti zametak nacionalno zamišljene zajednice“ (Anderson, 1990: 48). Dakle, nije jedinstveni jezik zaslužan za formiranje i integraciju nacije, nego uspješna komunikacija njime posredovana (Cipek, 2015: 40).

Tisak je također stvorio dojam drevnosti jezika, a drevnost je važna komponenta u samopercepciji nacije. Naizgled paradoksalno, ali ubrzanje koje donosi tisak zapravo je usporilo mijenjanje jezika: „(...) tiskana je knjiga imala stalan oblik koji se mogao umnožavati u praktički bezbroj primjeraka, vremenski i prostorno. Nije više podložna individualiziranju i ‘nesvjesnom osuvremenjivanju’, koje su dotad provodili samostanski pisari. Tako, dok se francuski iz 12. st. uvelike razlikuje od jezika kojim je u 15. st. pisao Villon, tijekom 16. st. brzina kojom se jezik mijenjao naglo smanjuje. (...) Drugim riječima, već tri stoljeća ti ustaljeni tiskani jezici navlače patinu; riječi naših prethodnika iz 17. st. dostupne su nam na način na koji Villonu njegovi preci iz

12. st. to nisu bili“ (Anderson, 1990: 48).

Osim snažne povezanosti između tiska i tržišne ekonomije, oblikovanju nacionalnog identiteta doprinosi veza između školstva i tržišta rada. U procesu razrade, ozakonjavanja i nametanja službenog jezika školski sistem vrši presudnu funkciju: on „stvara sličnosti iz kojih nastaje zajednička svijest, taj cement nacije. (...) Djecu, čije je jezično znanje sasvim zbrkano ili koja čak govore različite dijalekte i *patoise* on uči služiti se istim, jedinstvenim, jasnim i ustaljenim jezikom i time ih posve prirodno potiče na to da vide i osjećaju stvari na isti način; tako on radi na izgrađivanju zajedničke svijesti nacije.“ (Bourdieu, 1992: 28-30). Nadalje, znanje jezika povezano je i s važnim funkcijama u državi: „škola je morala biti doživljavana kao glavni, ili čak jedini prilazni put prema administrativnim službeničkim mjestima, koja su bila to traženija što je industrijalizacija slabije napredovala; a takvi su se uvjeti stjecali češće u krajevima gdje su se govorili *dijalekti* i *idiomi* (osim u istočnim regijama) nego u krajevima sjeverne polovine Francuske u kojima se govorio *patois*“ (Bourdieu, 1992: 28-30).

U sukobu između francuskog jezika revolucionarne inteligencije i idioma ili *patoisa* radi se o borbi za moć nad simbolima, borbi u kojoj je ulog formiranje i reformiranje mentalnih struktura. Ukratko, nije riječ samo o komunikaciji nego i o nametanju jednog novog autoritativnog diskursa, s njegovim novim političkim rječnikom, terminima obraćanja i referencije, metaforama i eufemizmima i s predodžbom o društvu kakvu on implicira i kakva se — zbog toga što je vezana uz nove interese novih društvenih grupa — ne može iskazati lokalnim govorima oblikovanim pod utjecajem upotreba vezanih uz specifične interese seljačkih grupa (Bourdieu, 1992: 27-28).

U razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata pa do 1970-ih, autor značajne teorije o nacionalizmu američki je sociolog Karl Deutsch. On je primijenio kibernetiku teoriju komunikacije, opisujući naciju kao društveni sustav koji na specifičan način kombinira opći proces industrijalizacije i urbanizacije s lokalnim obilježjima „zajedničke kulture“, pod čime podrazumijeva potrebe ljudi za zajednicom. Budući da su procesi industrijalizacije i urbanizacije novi i k tome mobiliziraju ljude - oni napuštaju svoje tradicionalne, pretežno seoske zajednice - rađa se potreba za novom zajednicom. Nova zajednica je nacija. Ususret toj potrebi otvaraju se novi informacijski kanali i, što je najvažnije, dolazi do jezične i ostale kulturne asimilacije, što se zaokružuje u nacionalnoj svijesti i pamćenju o zajedničkoj prošlosti i sudbini u suvremenom međunarodnom svijetu. Drugim riječima, nacija je zajednica (*Gemeinschaft*) kibernetički

preobražena u društvo (*Gesellschaft*) (Katunarić, 2003: 144).

6. Umjesto zaključka – varijabilnost nacionalističke jezične igre

Tisak kao prenositelj poruka na jezičnoj razini važno je sredstvo koje ima mogućnost širenja nacionalističkih (općenito ideoloških) ideja i mijenjanja jezika u skladu s tim, a koje ima mogućnost masovnog širenja. Štoviše, Habermas smatra da je jezik najvažnije područje u kojem ideologija djeluje (Malešević, 2004: 81). U svom razlikovanju službenog (starijeg, elitističkog) i popularnog (mlađeg, pučkog) nacionalizma, Benedict Anderson tvrdi da su europske dinastije i prije nacionalizama uzdizale neki nelatinski idiom na razinu administrativnog jezika, a nacionalizmi su tu praksu nastavile i primijenile na sve sfere društva u okviru svojih teritorijalnih granica i u konačnici proširile svijetom (Katunarić, 2003: 222). Neki, poput Castellsa smatraju da jezik, ali i vjera, teritorij, sami po sebi nisu dovoljni ili presudni za nastanak nacije, nego da je presudno ono što naziva zajedničkim iskustvom te navodi primjer SAD-a i Japana, koji su nacije dijametralno suprotne po etničkoj homogenosti, ali čiji građani u jednakoj mjeri izražavaju nacionalne osjećaje (Katunarić, 2003: 277). Nadalje, Gellner iznosi slučajeve u kojima unatoč industrijalizaciji, političkoj modernizaciji i općem opismenjivanju i obrazovanju na osnovi jezične posebnosti, ne nastaju nacionalistički pokreti, kao što je to primjer gornješkotskog i donješkotskog govora, gdje unatoč razlikama ne nastaju odvojeni nacionalizmi. Nacionalizam se isto tako nije razvio, unatoč modernizaciji, ni u tisućama drugih jezičnih zajednica. Konkretno, radi se o broju od oko 8000 tisuća jezika naspram oko 200 realiziranih nacija te time zaključuje da su nacije, poput država, mogućnost, a ne sveopća nužnost (Katunarić, 2003: 206-207). Jedna od takvih, ostvarenih, mogućnosti upravo je ta da se dijalekt okolice Pariza, u specifičnim povijesnim okolnostima, nametnuo kao službeni jezik čitavoj francuskoj državi i naciji.

Summary

The Creation of a national Language and the Formation of a Nation – the Example of France

In the area of distribution of today's national languages, the so-called vernaculars – common languages spread in the Middle Ages. If the speakers of the common languages (lower class) from different parts of medieval kingdoms or any other territorial-administrative areas had ever even come in some kind of contact, they often hardly understood each other, if at all. To the members of the higher

class, the horizon of commonality was far wider if they were fluent in some of the administrative languages, for example of a particular kingdom. The same horizon was completely open if they were fluent in Latin – 'a lingua franca' of medieval Europe. In the modernization processes, one of the languages used in the particular country was elevated to the level of the official national standard language and through the education system, press, and labour market imposed on all the people of the state regardless of the social class they belong to. By that, it contributed, among other factors, to the abstract feeling of national unity among people who until then were not a linguistically heterogeneous community, at least not to the extent they are today. The paradigmatic example of such a process is the linguistic (and national) unification that in France came into effect during and after the French Revolution, when the language of the social groups that have brought the Revolution about became the standard language of the whole nation. The new language as such was not just a mere means of communication, but the notion of a nation was embedded in the very 'essence of the language' as well.

Literatura

1. Anderson, Benedict, 1990. Nacija: zamišljena zajednica : razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizama, Školska knjiga, Zagreb
2. Bourdieu, Pierre, 1992. Što znači govoriti: ekonomija jezičnih razmjena, Naprijed, Zagreb
3. Cipek, Tihomir, 2015. Nacija, diktature, Europa, Politička kultura, Zagreb
4. Hobsbawm, Eric, 1990. Nacija i nacionalizam, Novi Liber, Zagreb
5. Katunarić, Vjeran, 2003. Sporna zajednica: novije teorije o naciji i nacionalizmu, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
6. Malešević, Siniša, 2004. Ideologija, legitimnost i nova država: Jugoslavija, Srbija i Hrvatska, Naklada Jesenski i Turk, Beograd